

Leszek SYKULSKI

KONCEPCJA RADYKALNEGO PODMIOTU I „CZWARTA TEORIA POLITYCZNA” ALEKSANDRA DUGINA W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA POLSKI I UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt

Koncepcja Radykalnego Podmiotu i „czwarta teoria polityczna” Aleksandra Dugina stanowią element formułowania nowej ideologii, mającej być rosyjską odpowiedzią na wyzwania współczesnego świata. Z jednej strony, są elementem zapelniania ideologicznej pustki po upadku komunizmu, z drugiej, ważnym narzędziem wojny informacyjnej prowadzonej przez Federację Rosyjską. Stanowią filozoficzną bazę dla koncepcji geopolitycznych, rozwijanych w Rosji intensywnie po 1991 roku. Jednym z najważniejszych postulatów geopolitycznych władz rosyjskich, aktywnie wspieranych przez Aleksandra Dugina i stworzony przez niego współczesny ruch eurazjański, jest idea świata multipolarnego (policentrycznego). Koncepcja „Radykalnego Podmiotu” i „czwarta teoria polityczna” szeroko czerpią z tradycji filozoficznych Wschodu (np. illuminationizm, ezoteryczne prawosławie, buddyzm) i Zachodu (np. neoplatonizm, filozofia Heideggera). Filozofia Dugina może oddziaływać na środowiska konserwatywne i radykalnie prawicowe oraz radykalnie lewicowe na Zachodzie, nastawione wrogo wobec obecnego porządku polityczno-społecznego.

Słowa kluczowe: Aleksandr Dugin, czwarta teoria polityczna, Radykalny Podmiot, bezpieczeństwo narodowe, geopolityka.

Wstęp

Aleksandr Dugin (ros. *Александр Гельевич Дугин*) jest współczesnym, czołowym ideologiem neoimperialnej polityki Federacji Rosyjskiej. W swoim rozwoju ewoluował od ideologa środowisk ekstremistycznych (m.in. współpracownik Eduarda Limonowa i działacz Partii Narodowo-Bolszewickiej) do profesora jednego z najlepszych uniwersytetów w Rosji i *de facto* ideologa rosyjskiej władzy. Ewolucja ta, rozpoczęta w końcu lat osiemdziesiątych, trwa do dziś. Od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku Dugin często jest dopuszczany do wystąpień w rosyjskich mediach głównego nurtu. Obecnie piastuje funkcję profesora Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego (MGU), gdzie do niedawna kierował Katedrą Socjologii Stosunków Międzynarodowych. Jest znany z bardzo wyrazistego i jednocześnie – z pozoru – spójnego przekazu ideologicznego, łączącego elementy tradycjonalizmu integralnego (inspiracja pismami Juliusa Ewoli,

René Guénona), ale również działaczy radykalnie prawicowych zachodnich organizacji takich jak *Nouvelle Droite* na czele z Alanem de Benoist, czy z ruchu „tożsamościowców” (fr. *mouvement Idenitaire*), idei rewolucji konserwatywnej, filozofii prawosławnej (nurt staroobrzędowy), jak również wschodnich i zachodnich tradycji ezoterycznych oraz licznych nawiązań do klasycznych koncepcji geopolitycznych¹.

Bardzo duży dorobek pisarski moskiewskiego filozofa, liczący kilkadziesiąt książek, tysiące artykułów w prasie i w Internecie, częste występy w rosyjskich mediach, szerokie kontakty z establishmentem rosyjskim (przede wszystkim wśród konserwatywnych kręgów społeczno-politycznych oraz w resortach siłowych), pozwalają na sformułowanie problemu badawczego, który można określić w poniższych pytaniach. W jakim stopniu przekaz ideologiczny Aleksandra Dugina wpływa na bieżącą politykę Federacji Rosyjskiej i na wyznaczanie jej strategicznych celów przez kręgi decyzyjne tego kraju? W jakiej mierze przekaz moskiewskiego ideologa inspirowany jest przez ośrodki decyzyjne Rosji (służby specjalne, oficjalne i nieoficjalne kręgi polityczne)? W jakich punktach przekaz ideologiczny Dugina jest elementem wyznawanych przez niego i środowisko wokół niego skupionych wartości, a w jakim wyrachowaną grą, będącą elementem rosyjskiej wojny informacyjnej?

W niniejszym artykule nie sposób odnieść się do wszystkich wyżej wymienionych zagadnień. Autor postanowił zatem skoncentrować się na analizie założeń teoretycznych dwóch ściśle ze sobą powiązanych koncepcji moskiewskiego filozofa: „czwartej teorii politycznej” i koncepcji Radykalnego Podmiotu, który można też nazwać mianem antropologicznych rewolucji paradygmatycznych². Hipotezą badawczą jest założenie, iż obie ww. koncepcje są elementem tworzenia nowej, eklektycznej ideologii przez władze rosyjskie, która skierowana jest zarówno do własnego społeczeństwa, jak i „eksportowana” poza granice Rosji, gdzie pełni m.in. rolę narzędzia używanego w wojnach informacyjnych. Warto dodać, że ideologia, o której wyżej wspomniano, opiera się także o wybrane doktryny geopolityczne, tzw. oświecony konserwatyzm³ oraz przydatne części ideologii neoeurazjańskiej i neobizantyizmu⁴.

¹ O A. Duginie zob. m.in. A. Shekhovtsov, A. Umland, *Is Dugin a Traditionalist? “Neo-Eurasianism” and Perennial Philosophy*, “The Russian Review” 2008, vol. 68, no. 4, p. 662-678; A. Umland, *Aleksandr Dugin’s Transformation from a Lunatic Fringe Figure into a Mainstream Political Publicist, 1980–1998: A Case Study in the Rise of Late and Post-Soviet Russian Fascism*, “Journal of Eurasian Studies” 2010, vol. 1, no. 2, p. 144-152; M. Wojnowski, *Aleksandr Dugin a resorty siłowe Federacji Rosyjskiej. Przyczynek do badań nad wykorzystaniem geopolityki przez cywilne i wojskowe służby specjalne we współczesnej Rosji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 10, s. 11-37; <http://polit.ru/news/2014/06/27/dugin/> [02.07.2014]. А. Дугин, *Философия традиционализма*, Москва 2002; www.dugin.ru [02.07.2014].

² Obie koncepcje, oprócz wielu poświęconym im artykułów, zostały przedstawione w formie osobnych publikacji książkowych: А. Дугин, *Четвертая политическая теория. Россия и политические идеи XXI века*, Москва 2009; А. Дугин, *Радикальный Субъект и его дубль*, Москва 2009.

³ Por. С. Караганов *Стратегия просвещенного консерватизма*, <http://www.vedomosti.ru/opinion/news/23400271/strategiya-prosveschennogo-konservatizma> [20.05.2014]

⁴ L. Sykulski, *Integracja polityczna Eurazji we współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej*, [w:] P. Eberhardt (red.), *Studia nad geopolityką XX wieku*, „Prace Geograficzne” nr 242, Warszawa 2013, s. 349-363; L. Sykulski, *Rola paradygmatu geopolitycznego w rozwoju neoeurazjanizmu we*

W poszukiwaniu nowej teorii politycznej

Aleksandr Dugin w swojej książce pt. „Czwarta teoria polityczna”, przetłumaczonej już na wiele języków obcych⁵, zaproponował stworzenie nowej ideologii, mającej stać się odpowiedzią na wyzwania współczesnego świata. Wbrew twierdzeniom o końcu polityki, historii i ideologii, wygłaszanym przez zachodnich intelektualistów (np. Daniel Bell, Francis Fukuyama), rosyjski filozof dostrzega możliwość sformowania teorii politycznej, będącej alternatywą wobec, jego zdaniem, dominującego liberalizmu, który uznaje za największe zagrożenie dla współczesnej Rosji i dla świata. Propozycją wyjściową, swego rodzaju teoretyczno-politycznymi ramami nowego systemu ideologicznego ma stać się „czwarta teoria polityczna” (ros. *Четвёртая политическая теория*) (4PT)⁶.

Punktem wyjścia dla stworzenia nowej międzynarodowej ideologii, której centrum ideologiczne mieści się w Moskwie, jest próba wykorzystania niezadowolenia społecznego pod dowolną szerokością geograficzną i obarczania winą „zachodniego liberalizmu”. Dugin pisze: „czwarta teoria polityczna nie może być nam dana sama przez się. Ona może się pojawić, a może i nie pojawić się. Przesłanką jej pojawienia staje się niezgoda. Niezgoda na postliberalizm jako uniwersalną praktykę, na globalizację, na postmodernizm, na „koniec historii”, na *stratus quo*, na inercyjny rozwój fundamentalnych procesów cywilizacyjnych początku XXI wieku”⁷.

Przy czym, Dugin stara się podkreślić, że dostrzega nie tyle kryzys teorii liberalnej, lecz kryzys „drugiej fali liberalizmu”. Cywilizacja Zachodu jest, jego zdaniem, na progu wyboru nowego azymutu teoriopolitycznego, czy też metapolitycznego. Idąc tym tokiem myślenia, lider ideologii eurazjańskiej pragnie wykreować potrzebę na „katalizator cywilizacyjny”, swego rodzaju pomost metapolityczny między Zachodem a Wschodem. Ma to być swego rodzaju „koń trojański” nowej ideologii. Łącznikiem, który mógłby pomóc w iniekcji ideologicznej, jest ta część zachodniej doktryny socjalliberalnej, która otwarta jest na wschodnią tradycję filozoficzną, zwraca się w stronę policentryzmu kulturowo-historycznego, jednocześnie zachowując szacunek do instytucji państwa i jego społecznej roli (nie tylko obowiązków). Zdaniem moskiewskiego filozofa, tylko nowa ideologia, powstała w zaprzeczeniu do dotychczasowych teorii politycznych, jest w stanie zapełnić pustkę ideologiczną w Rosji⁸.

współczesnej Rosji, [w:] T. Nodzyński (red.), *Między historią, literaturą a polityką*, Śląskie Towarzystwo Naukowe im. Michała Grażyńskiego, Częstochowa 2009, s. 147-166; M. Wojnowski, *Neobizantyzm: polityczna utopia czy nowa ideologia elit Federacji Rosyjskiej w XXI wieku?*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, wydanie specjalne (październik 2013), s. 150-173;

⁵ Przekładu dokonano już m.in. na angielski, francuski, grecki, hiszpański, niemiecki, portugalski, rumuński, serbski. Zob. www.4pt.su.

⁶ A. Дугин, *Четвертая политическая теория...*, s. 5-7.

⁷ W oryg. *Четвертая политическая теория не может быть дана нам сама собой. Она может возникнуть, а может и не возникнуть. Предпосылкой ее возникновения является несогласие. Несогласие с Постлиберализмом как с универсальной практикой, с глобализацией, с Постмодерном, с «концом истории», со статус-кво, с инерциальным развитием основных цивилизационных процессов на заре XXI в.* (tłum. własne), *ibidem*, s. 14

⁸ *ibidem*, s. 8; <http://www.evrazia.tv/content/aleksandr-dugin-4-ya-politicheskaya-teoriya> [14.02.2014]

Swoje zasadnicze rozważania Dugin rozpoczyna od postawienia tezy, iż trzema głównymi teoriami politycznymi w XX wieku były: liberalizm (prawicowy i lewicowy), komunizm (włączając w ten nurt marksizm, socjalizm i socjaldemokrację) i faszyzm (włączając w to nurty narodowo-socjalistyczne i inne formy „trzeciej drogi” – narodowy syndykalizm, frankizm, peronizm, salazaryzm itp.). Moskiewski profesor podkreśla, że pod koniec XX wieku liberalizm jako pierwsza teoria polityczna pokonał zarówno drugą (komunizm), jak i trzecią teorię (faszyzm), rozprawiając się z wszystkimi ich typami od konserwatyzmu, monarchizmu i tradycjonalizmu poczynając, a na faszyzmie, socjalizmie i komunizmie kończąc. Dugin konstatując powyższą tezę wskazał na to, iż każda z trzech głównych teorii politycznych posiadała swój podmiot, polityczny subiekt, który stanowił jej oś aksjologiczną. Dla komunizmu była to klasa, dla faszyzmu państwo, naród bądź rasa, a dla liberalizmu – jednostka, wyzwolona od jakiegokolwiek zbiorowej identyfikacji. Autor książki pisze tutaj nawet o jednostce pozbawionej jakiegokolwiek „właściwości” (ros. *принадлежность*, franc. *l'appartenance*)⁹.

Zwrócenie się Rosji w stronę 4PT uważa Dugin za wybór hamletowski: „być albo nie być” dla Rosji. Moskiewski filozof proponuje stosować strategię nie zwracania się przeciwko konkretnym ideom politycznym, programom czy doktrynom, ale przeciwko „obiektywnemu” położeniu rzeczy, apolitycznej strukturze społecznej, porządkowi postindustrialnemu, post-społeczeństwu. 4PT ma stać się „krucjatą” przeciwko postmodernizmowi, społeczeństwu postindustrialnemu i globalizacji wraz z jej zapleczem techniczno-logistycznym¹⁰.

Myśliciel z Moskwy deklaruje powstanie nie gotowego produktu, nie „towaru ideologicznego”, czy, jak kto woli, „produktu ideopodobnego”, ale rozpoczęcie metapolitycznej, ponadnarodowej pracy nad sformułowaniem nowej teorii politycznej, zwróconej w stronę fundamentalnych pytań ontologicznych, na które próba odpowiedzi ma zrodzić „czwartą drogę”. Należy dodać, że praca tak ma być koordynowana z Moskwy. Obok analizy trzech teorii politycznych, Dugin planuje przybliżyć ku 4PT zarówno eurazjanizm, jak i narodowy bolszewizm. Nowa koncepcja Aleksandra Dugina ma szansę zdobyć pewną popularność w kręgach intelektualnych z uwagi na stawianie pytań charakteru teleologicznego i eschatologicznego. Jej fundamentem zaś jest koncepcja Radykalnego Podmiotu, która poprzez swój uniwersalistyczny diapazon może stać się interesująca dla także dla części środowisk intelektualnych Zachodu¹¹.

„Radykalny Podmiot”

Dugin wskazuje, iż kluczem do sformułowania „czwartej teorii politycznej” jest „rozszyfrowanie paradygmatu Postmoderny”. Całość jego wywodu, inspirowanego myślą René Guénona (1886-1951), opiera się na rozróżnieniu trzech paradygmatów antropologicznych, czy też, ujmując rzecz procesualnie, trzech antropologicznych rewolucji paradygmatycznych, odpowiadających trzem wielkim epokom historycznym w dziejach gatunku ludzkiego. Należy tu nadmienić, iż Dugin

⁹ А. Дугин, *Четвертая политическая теория...*, s. 12-13.

¹⁰ *Ibidem*, s. 16.

¹¹ *Ibidem*, s. 7.

posługuje się ideą czasu kolistego. Te okresy to: Premoderna, Moderna i Postmoderna. Świat duchowy, ideowy człowieka, jego wyobrażenie i stosunek do świata wartości w tych okresach, moskiewski filozof obrazuje, inspirując się dorobkiem francuskiego myśliciela, poprzez owal, „jajo świata”, które w zależności od epoki „otwiera się od góry, dołu lub pozostaje zamknięte”¹².

Pierwszą epoką jest Premoderna, którą Dugin utożsamia ze światem Tradycji (w oryginale pisana dużą literą, utożsamiana z odwiecznym światem *sacrum*, niezależnym od poszczególnych religii i filozofii, w odróżnieniu od potocznego rozumienia tego słowa, np. tradycji narodowych, tradycji poszczególnych religii itp.). Człowiek w epoce Premoderny jest otwarty na świat duchowy, transcendentny. Metafizyka przenika każdą sferę życia i staje się dominującą kategorią zarówno ontologiczną, jak i epistemologiczną. Guenonowski owal staje się „otwarty u góry”. Moderna zamyka człowieka na metafizykę, kierując jego życie i obszar poznania wyłącznie do sfery dostępnej za pomocą rozumu. Antropologiczny owal zostaje zatem zamknięty. Jest to jednak czas formowania się paradygmatu tradycjonalistycznego. Dugin podkreśla rolę wszelkich organizacji hermetycznych, tajnych stowarzyszeń o charakterze ezoterycznym, które pozwoliły na przeniesienie w epokę Moderny dziedzictwa metafizycznego, kluczowych elementów świata Tradycji. Odrzucenie Boga i świata metafizycznego, stopniowo przesuwając człowieka w epokę Postmoderny, w której antropologiczny owal „otwiera się od dołu”. Zostaje zwrócony w stronę świata demonicznego, zwierzęcego, stanowiącego w istocie zaprzeczenie człowieczeństwa. Jednym z elementów tej epoki jest dążenie do „technologicznego przekroczenia granic człowieczeństwa”, transhumanizacji za pomocą nowoczesnych technologii¹³.

Aleksandr Dugin dostrzega jednak w świecie pewną stałą, niewzruszony element, podmiot istniejący w każdej z wyżej opisanych epok. Nazywa go „Radykalnym Podmiotem”. Koncepcję tę inspirował Heideggerowski *Dasein*, „bycie-w-świecie”, figura filozoficzna, którą w dużym uproszeniu można określić jako najgłębszą istotę człowieka, która uwidacznia poprzez transcendencję¹⁴. Na marginesie warto dodać, iż moskiewski filozof spotkał się niedawno z jednym z najwybitniejszych badaczy filozofii Heideggera, niemieckim profesorem filozofii, Friedrich-Wilhelmem von Herrmannem¹⁵. W rozumieniu Dugina, Radykalny

¹² А. Дугин, *Радикальный Субъект и метафизика боли, Традиция. Материалы Международной конференции по традиционализму «Against Post-Modern World»*, Часть 2, s. 15-39. Por. <http://www.evrazia.tv/content/filosofiya-postmoderna-lekcija> [14.02.2014]; А. Дугин, *Постфилософия 7. Радикальный Субъект*, <http://www.platonizm.ru/book/export/html/124> [14.02.2014].

¹³ А. Дугин, *Радикальный Субъект и его дубль...*, s. 45-72.

¹⁴ А. Дугин, *Мартин Хайдеггер. Философия другого Начала*, Москва 2010; А. Дугин, *Четвертая политическая теория...*, s. 95-96; <http://evrazia.tv/content/russkii-dazain-dasein-k-platformie-russkogho-natsional-khaidieghghieriantstva> [12.02.2014]; http://vk.com/video20427972_165677329; Por. M. Heidegger, *Sein und Zeit*, Tübingen 1967, s. 41-45; K. Michalski, *Heidegger i filozofia współczesna*, Warszawa 1978; J. Grzybowski, *Bycie w identyczności i tożsamości. Próba uchwycenia ontologicznych rozstrzygnięć Martina Heideggera*, „Filo-Sofija” 2013/2014, nr 23, s. 155-174.

¹⁵ Zob. *Prof. Alexandre Dugin mit Prof. Friedrich-Wilhelm von Herrmann*, <https://www.youtube.com/watch?v=b93z2yPo4pA> [12.02.2014]

Podmiot stanowi esencję ludzkiej egzystencji. Jego pozycja jest różna w każdym okresie. Moskiewski filozof obrazuje ją za pomocą miejsca w „jaju świata”. W epoce Premoderny, Radykalny Podmiot zajmuje miejsce centralne w owalu, jest rudymmentarnym elementem świata Tradycji. Po rewolucji paradygmatycznej i przejściu do epoki Moderny (początek to okres Renesansu), owal zostaje zamknięty, zaś Radykalny Podmiot, pozostając w miejscu, znajduje się w górnej części owalu, na jego obrzeżach. Po kolejnej rewolucji i nastaniu okresu Postmoderny, Radykalny Podmiot znajduje się już poza owalem, który otwarty ku dołowi, zwraca się ku światu zwierzęcemu¹⁶.

Dugin określa Radykalny Podmiot mianem „bogonoścy”. Widać tutaj wyraźny wpływ rosyjskiej tradycji prawosławnej, której wielu przedstawicieli przypisywało narodowi rosyjskiemu rolę misyjną. Metropolita Andriej Snyczow (*митрополит Иоанн, Иван Матвеевич Снычѳв*) zwracał uwagę na rolę tradycji prawosławnej w tworzeniu porządku świata zgodnego z tzw. symfonią władz, wyprowadzoną wprost z dziedzictwa Bizancjum zasadą współzależności, harmonii i synergii między władzą świecką i duchową¹⁷.

Polityczny i mistyczny wymiar filozofii Aleksandra Dugina

W filozofii autora „Czwartej teorii politycznej” przebija kilka ważnych elementów, mających swoje istotne znaczenie polityczne. Sama koncepcja antropologiczna Dugina ma bowiem swoje korzenie polityczne. O tym, co definiuje człowieka, jego zdaniem, decyduje wola polityczna. Sama zaś koncepcja rozumienia polityczności ma swoje źródło w myśli Carla Schmita i stosunku do rzeczywistości, rozpatrywanym każdorazowo w kategoriach przyjaciel-wróg¹⁸.

Obok ogólnych koncepcji antropologicznych, moskiewski ideolog rozpatruje szczegółowo antropologię polityczną. Wskazuje, że okres Postmoderny przekształcił koncepcję politycznego żołnierza czasów Moderny w kopię bez oryginału, byt, który nie ma możliwości prawdziwie zaistnieć w epoce postliberalnej. Figura żołnierza politycznego, zdolnego do wyrzeczeń, poświęceń, a nawet oddania życia za idee, jest jednoznacznie odrzucana w Postmodernie, która afirmuje postaci zwrócone przeciwko Schmitiańskiej Polityczności, przeciw hierarchii i koncepcji kolektywnej tożsamości, zbiorowej identyfikacji, przeciw państwu, upatrywanemu jako twór totalny. Dominuje post-państwo i post-polityczność, tradycyjna hierarchiczność (wertikalna) zanika na rzecz powiązań horyzontalnych, dominuje post-człowiek. Punktem ucieczki od świata post-antropologicznego, świata symulaków ma być zwrócenie się człowieka w stronę Pracźlowieka, człowieka Premoderny, człowieka Tradycji. Może się to dokonać poprzez odkrycie na nowo stałej, niezmiennej sfery, instancji, którą Dugin nazywa Radykalnym Podmiotem. Odcina się tutaj jednak od Nietzscheańskiej koncepcji nadczłowieka, na rzecz Heideggerowskiego *Dasein*¹⁹.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Z pracami A.Snyczowa można zapoznać się m.in. w tym zbiorze jego tekstów: *Пастырь добрый. Труды митрополита Иоанна*, «Омега», Москва 2001.

<http://www.apn.ru/publications/article1539.htm>

¹⁸ Por. R. Skarżyński, *Od chaosu do ładu. Carl Schmitt i problem tego co polityczne*, Warszawa 2012.

¹⁹ Zob.

<http://konservatizm.org/konservatizm/theory/140311024250.xhtml>

W koncepcji Radykalnego Podmiotu pobrzmiewa jednak nie tylko wpływ niemieckiego filozofa, lecz także stara koncepcja filozoficzna nazywana illuminationizmem, uprawiana zarówno przez szkołę neoplatońską na Zachodzie, jak i sufickie odłamy islamu w Persji/Iranie. Jednym z najważniejszych przedstawicieli tego nurtu był Shahab al-Din Suhrawardi (1155-1191), perski filozof i mistyk, na którego nauki Dugin powoływał się już we wcześniejszych swoich publikacjach metafizycznych²⁰.

Poznanie w illuminationizmie jest niemożliwe bez otwarcia się człowieka na *sacrum* i bez koniecznej łaski boskiej. Stąd przedstawiciele tego nurtu filozoficznego są jednymi z najważniejszych antagonistów nowożytnej epistemologii i nurtu naturalistycznego, dominującego dziś w nauce²¹. Aleksandr Dugin czerpie inspirację z angelologii Suhrawardiego, wywodzącą się z wierzeń zoroastriańskich. Doktryna Suhrawardiego miała charakter kosmologiczny i była próbą syntezy symboliki wielu starożytnych tradycji ezoterycznych i filozoficznych. Porządek anielski był definiowany przez perskiego mistyka jako „szlachetne światło” (pers. *al-nūr al-isfahbadi*), które istniało wewnątrz duszy człowieka. Angelologia była rodzajem „mapy wewnętrznej rzeczywistości człowieka”. Suhrawardi wyróżniał w niej dwa porządki: wertykalny i horyzontalny, odpowiadające kolejno: światu hierarchii i światu form (archetypów w znaczeniu platońskim). Na szczycie drabiny wertykalnej znajdować się miało „Najwyższe Światło” („światło światła”, najwyższa inteligencja, pers. *Vohuman*). Koncepcja Radykalnego Podmiotu bierze więc także inspirację z koncepcji „światła światła” perskiego mistyka²².

Wielu zachodnich badaczy podważa jednak tradycjonalizm Dugina, wskazując na liczne rozbieżności ideowe między jego bardzo eklektyczną filozofią, a dziełami takich myślicieli jak Guénon. Osobna sprawa to liczne nawiązania do tradycji okultystycznej w przekazie moskiewskiego filozofa. Wpływ zachodniej i wschodniej tradycji okultystycznej na filozofię Aleksandra Dugina jest głębszy i nie zasada się wyłącznie na płaszczyźnie eschatologicznej. Jest ściśle powiązany z wymiarem czysto politycznym, rozpatrywanym przez moskiewskiego myśliciela wielowymiarowo. Na marginesie warto dodać, że w czasopiśmie „Miłyj Angiel” Dugin prowadził stałą rubrykę zatytułowaną „Zakryta polityka” (ros. *okkult'naja politika*). To temat na osobną rozprawę, choć w tym miejscu warto zaznaczyć, że spory wpływ na ukształtowanie światopoglądu Aleksandra Dugina miała nie tylko rodzima tradycja prawosławna oraz koncepcje rewolucji konserwatywnej i zachodnie koncepcje geopolityczne, lecz także zachodnia tradycja okultystyczna, zwłaszcza spod znaku XX-wiecznego odrodzenia magicznego. Sam Dugin nie unika w swoich pismach afirmatywnego stosunku do Aleistera Crowleya²³, jednej z kluczowych postaci zachodniego okultyzmu, synkretycznego mistycyzmu, czy

<http://www.evrazia.tv/content/liektsiia-7-uchieniie-o-radikal-nom-subiektie> [12.02.2014].

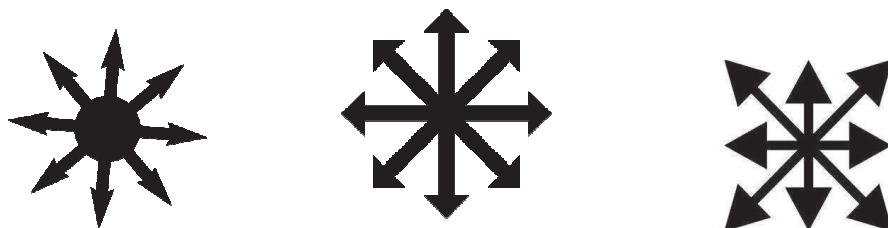
²⁰ Zob. np. А. Дугин, *Метафизика Благой Весту*, Арктогея, Москва 1996, s. 12.

²¹ Por. H. Corbin, *The Man of Light in Iranian Sufism*, Omega, New York 1994; M. A. Razavi, *Suhrawardi and the school of illumination*, Curzon Press, Richmond Surrey 1997.

²² O koncepcji angelologii Suhrawardiego czyt. M. A. Razavi, *op. cit.*, s. 45-47.

²³ А. Дугин, *Тамплиеры Пролетариата*, Москва, 1997, s. 169-176; А. Дугин, *Учение зверя*, „Милый Ангел” 1996, nr 3.

wreszcie przedstawiciela magiji²⁴. Mimo krytycznego stosunku Guenona do Thelemy i samej postaci Crowleya (*notabene* agenta MI-6²⁵), Dugin pozytywnie odnosił się do jego nauk, podkreślając zwłaszcza eschatologiczny wymiar Thelemy. Pisał m.in. *wszystkie radykalne nurty rewolucyjne były dla Crowleya realizacją „burzy równonocy”, siłami chaosu, przeznaczonymi, by zmyć resztki zepsutej cywilizacji, zbliżając się do logicznego i cyklicznego końca*²⁶. Warto nadmienić, że symbol Międzynarodowego Ruchu Eurazjańskiego (ros. *Международное Евразийское движение*) to stylizowana gwiazda chaosu, symbol XX-wiecznego odrodzenia magicznego na Zachodzie²⁷.

Ryc. 1, 2, 3. Dwa pierwsze symbole od lewej – gwiazda chaosu, pierwszy z prawej – symbol Międzynarodowego Ruchu Eurazjańskiego²⁸.

Filozofia Dugina w kontekście bezpieczeństwa europejskiego

Dugin wskazuje, że postliberalizm zatarł różnice między prawicą a lewicą. Komunizm atakował kapitalizm z lewa, a faszyzm z prawa. Rosjanin twierdzi, że można być w centrum, co oznacza zgodę na obecny porządek rzeczy, lub na peryferiach, co przynosi sprzeciw. Zatem wiodącą ideą moskiewskiego filozofa jest mobilizacja peryferii, tego co odrzucone. W zamyśle tym mamy do czynienia z polityczną i metafizyczną aktywizacją marginesów społeczeństwa post-industrialnego. Dugin podkreśla, że społeczeństwa zachodnie i, będące pod wpływem cywilizacji zachodniej, społeczeństwa innych części świata przeżywają obecnie kryzys wartości, przekształciły się bowiem w „społeczeństwa spektaklu” (ros. *obszczestwo zreliszcz*), pozbawione głębszego życia duchowego. Dugin określa to, przytaczając określenie innego filozofa, Aleksandra Siekackiego, jako „metafizyka śmietnika” (ros. *metafizika musora*). Uważa przy tym, że jest to dobra baza, podglebie do tworzenia nowej teorii politycznej i upowszechniania nowych koncepcji filozoficznych²⁹.

²⁴ O magiji czyt. E. Levi, *Wysoka magia. Część praktyczna: rytuał*, Mefis, Gdańsk 1993.

²⁵ R. B. Spence, *Secret Agent 666: Aleister Crowley and British Intelligence in America, 1914–1918*, “International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 2000, vol. 13, no. 3, s. 359–71; R. B. Spence, *Secret Agent 666: Aleister Crowley, British Intelligence and the Occult*, Los Angeles 2008.

²⁶ W oryg. *Все радикальные революционные течения были для Кроули воплощением „бури равноденствий”, силами хаоса, призванными смыть останки разложившейся цивилизации, подошедшей к своему логическому и циклическому концу* (tłum. własne), A. Dugin, *Учение зверя*, „Милый Ангел” 1996, nr 3.

²⁷ Por. A. Shekhovtsov, *The Palingenetic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin’s Worldview*, “Totalitarian Movements and Political Religions” 2008, vol. 9, no. 4, s. 501.

²⁸ <http://symboldictionary.net/?p=1121>; <http://evrazia.info/> [12.02.2014]

²⁹ A. Dugin, *Четвертая политическая теория...*, s. 16-17.

Koncepcja 4PT i filozofia z nią związana wydają się dobrze pasować do szeregu rosyjskich kręgów, nastawionych konserwatywnie i nieufnie wobec zachodniego modelu demokracji. Można zaryzykować hipotezę, iż jest używana świadomie w ramach koncepcji tzw. zarządzania refleksyjnego, szeroko rozwijanego m.in. przez amerykańskie i rosyjskie resorty siłowe, polegającego na takim oddziaływaniu na świadomość społeczeństw, aby te bezwiednie przyjmowały określone zachowania i poglądy, afirmując je jako własne³⁰.

W Rosji istnieje szereg środowisk eksperckich, kontrolowanych przez władze, prowadzących próby oddziaływania na poszczególne kręgi społeczne, upowszechniającymi różnego rodzaju kody historyczne, polityczne, czy geopolityczne wśród różnych warstw społecznych. Poprzez kody rozumiemy tu określone wyobrażenia, mapy myślowe, dotyczące tożsamości historycznej, emocjonalnego nastawienie do określonych organizacji, grup społecznych, czy wreszcie obrazu sojusznika i wroga w polityce zagranicznej. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku popularne były np. różnego rodzaju scenariusze wojenne, obrazujące potencjalne zaprzalenie Rosji, opracowywane np. przez Centrum Kurginiana³¹.

Aleksandr Dugin i kierowany przez niego ruch eurazjański, bardzo sprawnie przyswoili nie tylko koncepcję wojen sieciowych, lecz także koncepcję władzy kulturowej, stworzoną przez Antonio Gramsciego (1891-1937), włoskiego marksisty. Koncepcja ta zakłada, iż zdobycie władzy politycznej (w dowolnej skali – regionu, kraju czy kontynentu), powinno być poprzedzone narzuceniem swojej kultury, stylu myślenia, systemu wartości. Dopiero taka kolejność: władza kulturowa → władza polityczna, warunkuje sprawne narzucenie, a następnie utrzymanie władzy politycznej. Warto podkreślić, że koncepcję tą implementowali w swoje działania nie tylko przedstawiciele europejskiej lewicy, lecz także ideolodzy i działacze *Nouvelle Droite*, z których dorobku szeroko czerpie Dugin. W ich pracach znajdziemy interesujące wskazówki dotyczące ukierunkowywania działalności Nowej Prawicy w stronę infiltracji kulturowo-ideologicznej ośrodków akademickich, czy przedstawicieli tzw. wolnych zawodów (muzyków, przedstawicieli sztuk pięknych, adwokatów, dziennikarzy itd.), którzy mają wpływ na kształtowanie zbiorowej świadomości i stają się naturalnymi liderami opinii w swoich środowiskach. Istotę zdobywania władzy politycznej przez uprzednią długotrwałą walkę o zdobycie władzy kulturalnej podkreśla Alan de Benoist, który

³⁰ Por. A.G. Zadokhin, *America's Image in the Russian National*, "Reflexive Processes and Control" 2003, vol. 2, no. 1, s. 37-43; Ф. Чаусов, *Основы рефлексивного управления противником*, „Морской сборник” 1999, nr 9, s. 11-15.

³¹ Poniżej fragment „scenariusza nr 7”, opracowanego na początku lat 90-tych XX wieku dla rosyjskiego establishmentu przez Centrum Kurginiana, rosyjski *think tank*, kontrolowany przez władze. *Do władzy w Rosji dochodzi autorytarny rząd, który natychmiast zaczyna zastraszać małe byłe republiki radzieckie pod pretekstem obrony praw Rosjan, porzucanych po państwach WNP. W ciągu pół do dwóch miesięcy napięcie stale rośnie, a następnie 18 rosyjskich dywizji, wspieranych przez sześć białoruskich, uderza wzdłuż granicy polsko-litewskiej. Litwa zwraca się do NATO, które rozwija w Polsce pierwsze „siły szybkiego reagowania”, a następnie 18 dywizji i 66 eskadr lotnictwa taktycznego. Po 90 dniach konfliktu Zachód uzyskuje przewagę.* А. Новиков, *Византийская альтернатива*, „Век и мир” 1994, nr 5-6.

do dziś jest otaczany dużym szacunkiem w środowisku eurazjatystów rosyjskich i otwarcie wspiera koncepcję czwartej teorii politycznej³².

Środowisko tworzone przez Aleksandra Dugina ma charakter międzynarodowy i ma ambicje oddziaływania globalnego. Ideologia eurazjańska i organizacje ściśle z nią powiązane (np. Międzynarodowy Ruch Eurazjański, Eurazjański Związek Młodzieży) stanowią jedynie fragment nowej ideologii i międzynarodowej organizacji, tworzonej na nowych zasadach, mającej charakter sieciowy. Środowisko skupione wokół Aleksandra Dugina stworzyło m.in. strukturę o nazwie Globalny Sojusz Rewolucyjny (ang. *Global Revolutionary Alliance*, GRA), „swoistą organizację bez organizacji”³³.

Jak piszą ideolodzy GRA w swoim „Manifeście”: *Globalny Sojusz Rewolucyjny powinien być organizacją nowego typu, właściwą do warunków XXI wieku. Ani partią, ani ruchem, ani zakonem, ani lożą, ani sektą, ani wspólnotą religijną, ani grupą etniczną, ani kastą – jako że formy organizacji zbiorowej poprzednich epok nie mogą służyć za model dla jego struktury. Globalny Sojusz Rewolucyjny powinien być strukturą sieciową, bez jednego centrum kontrolnego, bez określonego zespołu stałych członków, żadnej sterującej grupy lub stałego personelu, lub dobrze zdefiniowanego algorytmu działania*³⁴.

To – w zamyśle – globalna struktura, będąca „pasem transmisyjnym” ideologii tworzonych w Moskwie i nakierowanych w warstwie zewnętrznej na „obalenie hegemonii USA” i stworzenie ładu multipolarnego. GRA jest dobrym przykładem tworzenia struktur nowego typu, które nie posiadają oficjalnych związków z ideometropolią, od których łatwo się odciąć oficjalnym strukturom państwowym. Realizowana przez nie „strategia oporu niekierowanego” może być jednak wykorzystywana i manipulowana (choćby przez metody zarządzania refleksyjnego) przez instytucje państwowe lub globalne korporacje³⁵.

Podsumowanie

Ideologia tworzona przez Aleksandra Dugina jest elementem wojny informacyjnej, prowadzonej przez Federację Rosyjską, będącą elementem polityki zagranicznej i wewnętrznej zorientowanej na przywrócenie imperium rosyjskiego³⁶.

³² Zob. A. de Benoist, *Orientations pour des années décisives*, Paris 1982. Zob. poparcie Alaina de Benoist dla koncepcji 4PT: A. де Бенуа, *Против либерализма. К четвертой политической теореме*, Москва 2009. Zob. także: www.alaindebenoist.com.

³³ Zob. <http://evrazia.tv/content/global-revolutionary-alliance>; <http://openrevolt.info/> [23.04.2014]

³⁴ W oryg. *This Global Revolutionary Alliance should be a new type of organization, proper to conditions of the XXI century. Nor party, nor movement, nor order, nor lodge, nor sect, nor religious community or ethnic group or caste - as collective forms of earlier eras - can not serve as a model for its structure. The Global Revolutionary Alliance should be a network structure, without a single control centre, or a set of fixed permanent members, nor the steering group, or a permanent establishment or a well-defined algorithm of action* (tłum. własne), <http://www.granews.info/content/part-6-structure-global-revolutionary-alliance> [23.04.2014].

³⁵ O tego typu organizacjach i metodach działania czyt. J. Tomasiewicz, *Strategia oporu niekierowanego w wojnie asymetrycznej*, „Przegląd Geopolityczny” 2009, t. 1, s. 161-190; J. Tomasiewicz, *Zło w imię Dobra. Zjawisko przemocy w polityce*, Warszawa 2009.

³⁶ O rosyjskich koncepcjach wojny informacyjnej po wojnie z Gruzją w 2008 r. zob. T. L. Thomas, *Russian Information Warfare Theory: the Consequences of August 2008*, in: Stephen J Blank, Richard Weitz, *The Russian Military Today and Tomorrow*, Strategic Studies Institute of the US Army War College, Carlisle 2010, p. 265-299.

Sam Dugin, a nawet część jego najbliższej rodziny, aktywnie wspiera politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej, w sferze informacyjnej (media tradycyjne, media społecznościowe), nawet bezpośrednio, jeżdżąc w miejsca bezpośredniej realizacji interesów rosyjskich, jak np. 2008 r. w Osetii Południowej. Jak przyznał w jednym ze swoich ostatnich wywiadów, opublikowanym 4 czerwca 2014 r., jego syn, Artur, pojechał ochotniczo walczyć na Krymie po stronie prorosyjskich separatystów, ale ponieważ na półwyspie pojawili się bardziej „uprzejmi ludzie” – jak argumentował profesor – został dziennikarzem telewizji „Russia Today” *decydując się prowadzić wojnę informacyjną*³⁷.

Analiza licznych wystąpień publicznych Aleksandra Dugina i jego współpracowników, a także wielu jego publikacji, daje interesujący obraz świadomości części rosyjskich elit (konserwatystów, *siłowików* itp.), a nawet tłumaczy niektóre posunięcia rosyjskich elit. Jest także dobrym przykładem umiejętnego stosowania narzędzi wojny informacyjnej, tzw. wojen sieciowych, zarządzania refleksyjnego czy dywersji ideologicznej³⁸. Stosowane nowoczesne narzędzia ery informacyjnej, przy użyciu nowoczesnych strategii wojen buntowniczych i konfliktów asymetrycznych³⁹ stanowią niebezpieczną broń, na którą zdecydowanie bardziej narażone są państwa demokratyczne. Stąd szczegółowa analiza nowej filozofii, tworzonej za wschodnią granicą Polski, wydaje się ważnym elementem budowania bezpieczeństwa narodowego RP.

BIBLIOGRAFIA

1. Benoist A. de, *Orientations pour des années décisives*, Paris 1982.
2. Бенуа А. де, *Против либерализма. К четвертой политической теории*, Москва 2009.
3. Corbin H., *The Man of Light in Iranian Sufism*, Omega, New York 1994.
4. Домнин И., Савинкин А., *Асимметричное воевание*, „Отечественные записки” 2005, nr 5.
5. Дугин А., *Философия традиционализма*, Москва 2002.
6. Дугин А., *Четвертая политическая теория. Россия и политические идеи XXI века*, Москва 2009.
7. Дугин А., *Мартин Хайдеггер. Философия другого Начала*, Москва 2010.
8. Дугин А., *Метафизика Благой Вести*, Арктогея, Москва 1996.

³⁷ Szerszy fragment w oryginale: *Он приехал сюда воевать в полном смысле этого слова. Но поскольку на полуострове появились более подготовленные «вежливые люди», то он, работая на Russia Today, решил заниматься информационной войной. Артур уехал отсюда только после того, как побывал на Перекопе и убедился, что Крым это уже наша земля*, <http://crimea.mk.ru/articles/2014/06/04/aleksandr-dugin-v-krymu-nado-vvesti-dukhovnuyu-cenzuru.html>

[odczyt: 9.06.2014]

³⁸ Por. T. Schuman, *World Thought Police*, Los Angeles 1986; T. D. Schuman, *Love Letter to America*, Los Angeles 1984.

³⁹ Zob. szerzej: E. Месснер, *Всемирная мятежевойна*, Москва 2004; И. Домнин, А. Савинкин, *Асимметричное воевание*, „Отечественные записки” 2005, nr 5.

9. Дугин А., *Постфилософия 7. Радикальный Субъект*, <http://www.platonizm.ru/book/export/html/124> [14.02.2014].
10. Дугин А., *Радикальный Субъект и его дубль*, Москва 2009.
11. Дугин А., *Радикальный Субъект и метафизика боли, Традиция. Материалы Международной конференции по традиционализму «Against Post-Modern World»*, Часть 2.
12. Дугин А., *Тамплиеры Пролетариата*, Москва, 1997.
13. Дугин А., *Учение зверя*, „Милый Ангел” 1996, nr 3.
14. Grzybowski J., *Bycie w identyczności i tożsamości. Próba uchwycenia ontologicznych rozstrzygnięć Martina Heideggera*, „Filo–Sofija” 2013/2014, nr 23.
15. Heidegger M., *Sein und Zeit*, Tübingen 1967.
16. Караганов С., *Стратегия просвещенного консерватизма*, <http://www.vedomosti.ru/opinion/news/23400271/strategiya-prosveschennogo-konservatizma>
17. Levi E., *Wysoka magia. Część praktyczna: rytuał*, Gdańsk 1993.
18. Меснер Е., *Всемирная мятежевойна*, Москва 2004.
19. Michalski K., *Heidegger i filozofia współczesna*, Warszawa 1978.
20. Новиков А., *Византийская альтернатива*, „Век и мир” 1994, nr 5-6.
21. *Пастырь добрый. Труды митрополита Иоанна*, Москва 2001.
22. Razavi M. A., *Suhrawardi and the school of illumination*, Richmond Surrey 1997.
23. Schuman T., *Love Letter to America*, Los Angeles 1984.
24. Schuman T., *World Thought Police*, Los Angeles 1986.
25. Shekhovtsov A., *The Palingenetic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin’s Worldview*, “Totalitarian Movements and Political Religions” 2008, vol. 9, no. 4.
26. Shekhovtsov A., Umland A., *Is Dugin a Traditionalist? “Neo-Eurasianism” and Perennial Philosophy*, “The Russian Review” 2008, vol. 68, no. 4.
27. Skarzyński R., *Od chaosu do ładu. Carl Schmitt i problem tego co polityczne*, Warszawa 2012.
28. Spence R. B., *Secret Agent 666: Aleister Crowley and British Intelligence in America, 1914–1918*, “International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 2000, vol. 13, no. 3.
29. Spence R. B., *Secret Agent 666: Aleister Crowley, British Intelligence and the Occult*, Los Angeles 2008.
30. Sykulski L., *Integracja polityczna Eurazji we współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej*, [w:] P. Eberhardt (red.), *Studia nad geopolityką XX wieku*, „Prace Geograficzne” nr 242, Warszawa 2013.
31. Sykulski L., *Rola paradygmatu geopolitycznego w rozwoju neoeurazjanizmu we współczesnej Rosji*, [w:] T. Nodzyński (red.), *Między historią, literaturą a polityką*, Śląskie Towarzystwo Naukowe im. Michała Grażyńskiego, Częstochowa 2009.
32. Thomas T. L., *Russian Information Warfare Theory: the Consequences of August 2008*, in: S. J. Blank, R. Weitz, *The Russian Military Today and*

- Tomorrow*, Strategic Studies Institute of the US Army War College, Carlisle 2010.
33. Tomaszewicz J., *Strategia oporu niekierowanego w wojnie asymetrycznej*, „Przegląd Geopolityczny” 2009, t. 1, s. 161-190;
 34. Tomaszewicz J., *Zło w imię Dobra. Zjawisko przemocy w polityce*, Warszawa 2009.
 35. Umland A., *Aleksandr Dugin's Transformation from a Lunatic Fringe Figure into a Mainstream Political Publicist, 1980–1998: A Case Study in the Rise of Late and Post-Soviet Russian Fascism*, “Journal of Eurasian Studies” 2010, vol. 1, no. 2.
 36. Wojnowski M., *Aleksandr Dugin a resorty siłowe Federacji Rosyjskiej. Przyczynek do badań nad wykorzystaniem geopolityki przez cywilne i wojskowe służby specjalne we współczesnej Rosji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 10.
 37. Wojnowski M., *Neobizantyzm: polityczna utopia czy nowa ideologia elit Federacji Rosyjskiej w XXI wieku?*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, wydanie specjalne (październik 2013).
 38. Zadokhin A.G., *America's Image in the Russian National*, “Reflexive Processes and Control” 2003, vol. 2, no. 1.
 39. Чаусов Ф., *Основы рефлексивного управления противником*, „Морской сборник” 1999, nr 9.

Źródła internetowe

- 4pt.su
- alaindebenoist.com
- apn.ru
- crimea.mk.ru
- dugin.ru
- evrazia.tv
- granews.info
- konservatizm.org
- openrevolt.info
- polit.ru
- rossia3.ru

SUMMARY

The Alexander Dugin's Concept of Radical Subject and the Fourth Political Theory in the Context of Polish and European Union Security

The concept of Radical Subject and the Fourth Political Theory, founded by Alexander Dugin, are some part of the formulation of a new ideology, that we can call Russia's answer to the challenges of the postmodern world. On the one hand, it is a part of filling the ideological void after the collapse of communism, on the

other hand, an important tool for information warfare conducted by the Russian Federation. It is also the philosophical basis of the geopolitical concepts extensively developed in Russia after 1991. One of the most important geopolitical demands of the Russian authorities, actively supported by Alexander Dugin and created by Eurasian Movement, is an idea of the polycentric, multipolar world order. The concept of Radical Subject and the Fourth Political Theory broadly derive from the philosophical traditions of the East (eg. illuminationizm, esoteric Orthodoxy, Buddhism) and the West (eg. Neo-Platonism, the philosophy of Heidegger). Dugin's philosophy can affect the conservatives and right-wing and left-wing radicals in the West, hostile to the current political and social order.

Keywords: Aleksandr Dugin, fourth political theory, Radical Subject, national security, geopolitics.